

דיומא. והתורה עצמה הורתה לנו את הצורך בהכנה, בכך שציוותה על בדיקה וביעור המכנינים אותנו לקדושת היום טוב עצמו. וכבר הזכרנו את דברי ר' ירוחם זצ"ל, שאם לא הגענו אלא לקיום מצוות אלו כבר כדאי לנו ודיינו בכך.

ועל ידי שאנו משליטים את שכלנו על גופנו, נזכה למעלת 'אדם', שרק ישראל זוכים לתואר זה. והנה אנחנו נמצאים בדור חלש מאד, וההשחתה מבחוץ - בין בעניני דעות ובין בעניני צניעות וקדושה - גדולה עד מאד. אבל כבר כתבו הראשונים שמאמונת "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" אנו באים לידי ציפייה לישועה. כי כמו שהקב"ה הוציא אותנו מתוך מ"ט שערי טומאה שהיינו שרויים בהם במצרים, כך יוציא אותנו מתוך הגלות המר הזו, מתוך כל החושך וההסתרה, למצב שנכיר כולנו כי רק רוחניות ויראת שמים הם יסודות החיים. נחזק את עצמנו עכשיו, ונזכה לראות בקיום מאמרם ז"ל (ראש השנה יא, ב) 'בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל'.

עבודת חג הפסח – אמונה ועבודת

א) חג הפסח קרוי 'חג האמונה'. חג זה שקבעתו התורה כזכר לגאולה ממצרים, הוא הזמן המיועד לחזק את מדת האמונה, משום שמיציאת מצרים ניתן ללמוד את כל יסודות ועיקרי האמונה.

הרמב"ן בסוף פרשת בא (שמות יג, טז) האריך לבאר, היאך כל עיקרי האמונה מתבררים על ידי יציאת מצרים, וכיצד נתבטלו על ידה דעותיהם של כל הכופרים והמכחישים למיניהם. וז"ל:

הנה מעת היות עבודת גלולים בעולם מימי אנוש, החלו הדעות להשתבש באמונה. מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה'. ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון. ומהם שיוודו בידיעה ומכחישים בהשגחה, ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם, ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו 'עזב ה' את הארץ'. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד, ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל ביטול הדעות האלה כולם. כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע,

ומשגיה, ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחילה מפי הנביא יתברר ממנו עוד אמיתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים ותתקיים עם זה התורה כולה.

ולכן יאמר הכתוב במופתים, למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ, להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר, למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין. ואמר, בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה.

נמצא שכל יסודות האמונה נתבררו על ידי יציאת מצרים, ואם כן חג הפסח שבו אנו מספרים ומזכירים יציאת מצרים, הוא הזמן לשנן ולחזק יסודות אלו בלבנו.

(ב) אמנם כתב המשגיה הגה"צ ר' ירוחם ליוואוויץ זצ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"א מאמרים מא-מג), שעבודת חג הפסח אינה מסתיימת באמונה לבדה, ולא די בזה שיתבררו ויתאמתו אצלנו יסודות דתנו, אלא במועד זה צריכים לעבוד על קבלת העבדות, והיינו שנקבל על עצמנו עול מלכות שמים, ונרגיש בלבנו שאנו משועבדים להקב"ה ומחוייבים לקיים רצונו.

ויש להביא כמה ראיות ברורות לדבריו. בנוסח ההגדה נאמר "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". והיינו שלא די בזה שנספר בנסים ונפלאות של יציאת מצרים ונדע כל פרטיה, אלא צריכים גם להגיע לידי הרגשה שאנחנו בעצמנו יצאנו ממצרים.

והנה מיד אחרי זה נאמר: "לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל" וכו'. וידועים דברי הגרי"ז זצ"ל בביאור המשך הדברים, שמפני שיציאת מצרים אצלנו אינה ידיעה בעלמא שככה נעשה לאבותינו, אלא אנו מרגישים שטובה זו נעשית גם עמנו, לכן אומרים עליו שירה, כי אין אומרים שירה על נס שנעשה לאבותינו, ורק מי שנעשתה לו הישועה בעצמו אומר עליה שירה.

אמנם דבר זה גופא צריך ביאור, אם עבודת היום היא לקנות בלבנו את האמונה, הלא די בזה שנתברר אצלנו סיפור הדברים, שבזה כבר ננוכח לדעת את אמיתת יסודות האמונה, וכמו שכתב הרמב"ן, ולמה נתחייבנו להרגיש כי אנחנו בעצמנו יצאנו ממצרים. אלא על כרחך כנ"ל, שלא די בזה שנקנה בנפשנו את מדת האמונה, אלא

צריכים אנו גם לקבל על עצמנו את עול העבדות, ולשם כך נצטוונו לראות את עצמנו כאילו אנחנו יצאנו ממצרים, ובזה נרגיש את גודל חיובנו בעבודתו יתברך.

ענין קבלת העבדות נלמד גם משאר דיני הסדר. הנה לכאורה אם עיקר מצות הלילה הוא רק להחדיר בלבנו את האמונה, לא היה צריך אלא מצות מגיד - סיפור יציאת מצרים. אמנם באמת יש הרבה חיובים מעשיים בלילה זה, כמו ישיבה בהסיבה ואכילת מרור וכדומה. ואילו נצטוונו לעשות כן רק עם ילדים קטנים, היה דבר זה מובן, כי אינם בעלי דעת שלימה להבין על ידי דברים בלבד, ולכן נתחייבנו לעשות עמהם כל הפעולות הללו כדי שאף הם יקלטו את עניני יציאת מצרים. אמנם חיוב מצוות אלו מוטל על כל יחיד ויחיד, ואף למי שאין לו בנים, ובהכרח הביאור הוא כדברי ר' ירוחם זצ"ל, שדברים אלו לא נועדו רק ללמדנו אודות יציאת מצרים, אלא נועדו גם לחזק את ההרגשה בלבנו שנראה את עצמנו כאילו יצאנו ממצרים. כי על ידי מעשים ופעולות באים להרגשה חושית, והיא המעוררת את לב האדם לקבל על עצמו עול העבדות.

ובזה מתבאר מאמר ההגדה "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". וקשה, מה ההוה אמינא שחכמים ונבונים יפטרו ממצוה זו, הרי הם מחוייבים בכל מצוות האמורות בתורה. ועוד צריך ביאור המשך הדברים, מה שייך לכאן דין "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח".

אמנם פשר הדבר, שכוונת בעל ההגדה לבאר את יסוד מצות סיפור יציאת מצרים. והיינו, שהיה מקום לומר שעיקר המצוה היא ידיעת מעשי ה' במצרים, ולכן חכם ונבון היודע את התורה יהיה פטור ממנה, כי כבר יש לו את הידיעה. ובא בעל ההגדה להשמיענו שאינו כן, שמצוה זו אין יסוד חיובה הידיעה, אלא דוקא ההרגשה שבאה מכח אותה ידיעה, והיינו התחושה שסיפור זה מחייב אותנו לקבל את עול עבדותו, ובזה אף חכמים ונבונים מחוייבים בו. ולכן מסיים בעל ההגדה שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, כי רבוי הדברים מחזקים הרגשים אלו בלבו של אדם, ומסייעים אותו לקבל על עצמו עול עבודתו.

ג) והנה המשגיח ר' ירוחם זצ"ל (דעת חכמה ומוסר חלק א סימן מא) האריך מאד בענין זה, ונעתיק דבריו בקיצור, וז"ל:

הנה ענין חיוב סיפור יציאת מצרים וכל עניני הסדר, הם כמו שגילה לנו בעל ההגדה, שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. מצות עשה של

יציאת מצרים אינה בכדי לספר מה שקרה לדור המדבר בדורם הם וכו', אלא כמו שבעל ההגדה מורה לאדם שכל אחד יתעסק ביציאת מצרים שלו, ואילו לא הוציא וכו' הרי אנו ובנינו, שירגיש כל אחד בעצמו את השעבוד בגופו ונפשו, ושהוא בעצמו היוצא ממצרים, וזהו תכלית המכוון שבמצוה זו. ונמצא שאותו הענין והעסק שהיה לאבותינו ביציאת מצרים, אותו עסק עצמו הוא לנו עכשיו, והתכלית שיצאה מיציאת מצרים בדור ההוא, צריך שתתקיים גם אצלנו, כיון שגם אנו צריכים להיעשות כיוצאי מצרים ממש וכמונו כמוהם. ענין יציאת מצרים הוא "להיות לכם לאלהים" ו"להיות לו לעם נחלה" (דברים ד, כ), שיצאו מרשותו של פרעה ונכנסו לרשותו של הקב"ה, שזו תכלית יציאת מצרים. "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמות כ, ב), כתב רש"י, כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי. שזה שמכירים שהבורא יתברך הוא טוב בלתי תכלית מחייב שיהיו מכירים טובה לבעל הטובה להיות לו לעבדים. וטעות הוא במי שחושב שתכלית יציאת מצרים הוא שתצא מזה אמונה לבד, דאי אפשר ולא ניתן לאמר כן, דתכלית הדברים אינו שיתאמתו הנסים, שתכלית האמונה הוא ג"כ שמזה תצא עבודת.

הרי מבואר באר היטב, שמצוות חג הפסח מחייבות את האדם לקבל עליו את עבודתו של הקב"ה, ובכל שנה ושנה צריך האדם להוסיף בהכרתו על טובותיו של הקב"ה, ובזה תתחזק הרגשת המחוייבות להקב"ה על כל מה שעושה ופועל בשבילו, וזה יתן לו אומץ וזירוז לקבל על עצמו עול עבודתו יתברך בשלימות גמורה, שכל רצונותינו והרגשותינו יהיו בטלים לפני רצונו יתברך.

ד) ובאמת אין לצמצם את ההתבוננות שלנו בטובותיו של הקב"ה ליציאת מצרים לבד, אלא מוטל עלינו להתבונן בכל טובותיו של הקב"ה עלינו, ולבוא מתוך זה לשאיפה להיות עבדי ה'. והיינו, שנקבל על עצמנו שכל הרצונות שלנו והרגשותינו יהיה בטלים לפני רצונו יתברך. אמנם ודאי שההטבה הגדולה שעשה עמנו היא 'אתה בחרתנו מכל העמים', שבחר בנו מכל העמים להיות בנים למקום, ונתקשר עמנו בקשר מיוחד.

וטובה כפולה ומכופלת היטיב עם הבני-תורה, שהם המובחרים שבעם הקרובים אליו ביותר, ועליהם להכיר רוב טובו של הקב"ה עליהם ששם חלקם בין יושבי בית המדרש. ועל ידי שיתברר אצלם דבר זה בהירות, יתחזקו לקבל על עצמם עול מלכותו יתברך ביתר שאת ויתר עז, ויתרחקו מכל שייכות וקשר לעולם השקר של הרחוב ואומות העולם, ולא יהיו מעוניינים בו כלל.

והנה כמו כל קנינים רוחניים, לא יבואו דברים אלו בלבו של אדם ממילא, אלא צריך להכין עצמו ולעמול על זה. וכבר הזכרנו שלא די בזה ששיג ענינים אלו בידיעה שכלית לבד, אלא צריך שיכנסו לתוך מעיו וייעשו חלק ממהותו, ובודאי נחוצים עמל ויגיעה להגיע למעלה זו. אבל אם ישתדל ביגיעתו לקנותם קנין גמור, יזכה לקבל על עצמו עול עבודתו בשלימות, ועל ידי זה תחזינה עינינו בקיום מאמרם ז"ל (ראש השנה יא, א) "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל".

גלות מצרים – כור הברזל

(א) כתוב בתורה (דברים ד, כ) וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזֶל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נַחְלָה פְּיוֹם הַזֶּה. הרי שהתורה קראה למצרים 'כור הברזל'. ופירש רש"י שם וז"ל, כור הוא כלי שמזקקים בו את הזהב, עכ"ל. והיינו שתכלית ביאתם של בני ישראל למצרים וכל גלותם שם, היתה כדי לצרפם ולטהרם שיהיו מוכנים ומוכשרים לקבלת התורה.

אמנם לכאורה צריך ביאור טובא, אדם הרוצה שבנו ישתלם במעלות התורה ויראת שמים, וכי יקבע את מקום דירתו באמצע הכרך המלא פריצות ורדיפת תענוגי עולם הזה, בודאי יחפש מקום תורה, בית ועד לצדיקים ותלמידי חכמים, כדי שבנו יתגדל בסביבה של התעלות וביקוש.

והנה ארץ מצרים היא ממש ההיפך מזה. הרי כתוב בתורה בפתיחת פרשת עריות (ויקרא יח, ג) כַּמְעֵשֶׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמְעֵשֶׂה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֵּיהֶם לֹא תֵלְכוּ. ופירש רש"י וז"ל, מגיד שמעשיהם של מצרים וכו' מקולקלים מכל האומות, ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל, עכ"ל. ואם כן קשה, כיון שרצונו של הקב"ה היה להכין אותנו להיות עם ה' ולקבל תורתו, למה שם אותנו במצרים, בתוך האומה המקולקלת ביותר, ודוקא במקום הגרוע ביותר מכל ארץ מצרים, אתמהה.

(ב) בהגדה של פסח נאמר "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, תרח אבי אברהם" וכו'. ולכאורה קשה מה לנו ולתרח, אף על פי שתרח עובד עבודה זרה היה,